

**Wpływ większościowego systemu wyborczego na
postawy wyborcze Polaków. Casus elektoratu Pawła
Kukiza w wyborach prezydenckich 2015**

Political Preferences
2017, vol. 17: 39–56.
DOI: 10.6084/m9.figshare.5708305
journals.us.edu.pl/index.php/PP
Submitted: 14/09/2017
Accepted: 19/10/2017

Kamil Pluta

Bartosz Wujec

Uniwersytet Wrocławski

Abstract:

**The influence of the majoritarian voting system on electoral attitudes of Poles.
Casus of Pawel Kukiz's electorate in the presidential election 2015**

This article refers to the social and political consequences of the absolute majority system in the presidential election, referring directly to the study of the electorate of Paweł Kukiz from the presidential election of 2015. The first part defines the majority system and points out the difference between the relative and absolute majority system, as well as the described role of the presidential election in 2015. Afterward, based on the author's research on Paweł Kukiz's electorate, authors going to defined the social and political consequences of the majority system in the presidential election. Particular analysis has subject to the electoral motives influencing political behavior during the second round of elections.

Key words:

electoral system, majoritarian voting system, absolute majority, presidential election 2015, Poland, Pawel Kukiz

Wstęp

Ordynacja większościowa skutkuje wieloma konsekwencjami, wpływającymi na postawy wyborcze obywateli. Podczas wyborów prezydenckich, w których pojawia się konieczność przeprowadzenia drugiej tury, jej podstawowym następstwem jest redukcja ilości kandydatów podlegających głosowaniu. Konsekwencją takiego stanu rzeczy, dla części osób biorących udział w pierwszej turze wyborów, jest brak możliwości oddania głosu na uprzednio preferowanego kandydata. Sytuacja ta może implikować wiele zachowań wśród głosujących. Poczynając od braku

udziału w drugiej turze wyborów lub oddania świadomie głosu nieważnego, przez głosowanie negatywne, aż do przeniesienia preferencji wyborczych.

Niniejszy artykuł odnosi się do sytuacji, która miała miejsce w 2015 roku, kiedy jeden z kandydatów w wyborach prezydenckich – Paweł Kukiz – uzyskał trzeci wynik w pierwszej turze wyborów, zdobywając 20,80% głosów. Był to najlepszy rezultat, jaki osiągnął kandydat na prezydenta po 1990 r. nie wchodzący do drugiej tury wyborów. Na podstawie przeprowadzonych badań zaprezentowane zostaną postawy wyborcze elektoratu P. Kukiza, stanowiące implikacje konsekwencji większościowego systemu wyborczego. Celem niniejszego artykułu jest zatem wskazanie na społeczne i polityczne konsekwencje systemu wyborczego większości bezwzględnej, a przy tym odniesienie się również w tym wymiarze do elektoratu P. Kukiza z wyborów prezydenckich 2015 r.

System większości bezwzględnej – implikacje i konsekwencje

W systemie wyborczym obowiązującym na terenie Rzeczypospolitej Polskiej na urząd prezydenta zostaje wybrana osoba w wyborach większościowych, która w głosowaniu powszechnym zdobyła ponad połowę ważnych głosów (Konstytucja RP, art. 127.4). Jeżeli w pierwszym głosowaniu żaden z kandydatów nie uzyskał poparcia ponad 50% wyborców, to ordynacja wyborcza wskazuje na potrzebę przeprowadzenia drugiej tury wyborów, do której awansuje dwóch kandydatów, którzy w pierwszym głosowaniu zdobyli największy odsetek głosów (Kodeks wyborczy, art. 292.2). System wyborczy obowiązujący w Polsce w wyborach prezydenckich jest systemem większości bezwzględnej, zwanej również absolutnej.

W odróżnieniu od systemu większości względnej, system ten ustanawia zasadnicze kryterium umożliwiające zdobycie mandatu do sprawowania urzędu, które podyktowane jest zdobyciem ponad 50% wszystkich głosów. Jak zostało wskazane wyżej, jeżeli taka sytuacja nie następuje w pierwszym głosowaniu, należy przeprowadzić drugą turę, w której znajdują się dwaj kandydaci, którzy uprzednio uzyskali najlepszy wynik. System większości względnej nie implikuje natomiast potrzeby przeprowadzenia drugiej tury, a mandat zdobywa osoba, która spośród wszystkich kandydatów uzyskała najlepszy wynik.

System większości bezwzględnej implikuje szereg konsekwencji politycznych, a tym samym generuje określone zachowania wyborcze, poczynając od zmiany kształtowania preferencji wyborczych, aż do generowania chwiejności wyborczej i alokacji poparcia. Jedną

z konsekwencji systemu większości absolutnej jest zwiększenie kosztów wyborów (Chmaj & Skrzydło 2005: 75), a także deformacja jego wyniku w kontekście drugiej tury. Jedną z hipotetycznych sytuacji związanych z następstwem przeprowadzenia drugiego głosowania obrazuje poniższy przykład.

Kandydat	% zdobytych głosów - I tura
A	14
B	<u>29</u>
C	19
D	<u>20</u>
E	18

Kandydat	% zdobytych głosów - II tura
B	47
D	<u>53</u>

W omawianej sytuacji w pierwszym głosowaniu żaden z kandydatów nie uzyskał większości bezwzględnej, co wiąże się z potrzebą przeprowadzenia drugiej tury wyborów. Do niej awansował kandydat B z największym procentem głosów – 29% oraz kandydat D, który zdobył poparcie rządu 20%. Podczas drugiego głosowania wygrywa natomiast polityk D (53%), uzyskując większość bezwzględną, mimo że w pierwszej turze zgromadził mniej głosów, niż jego kontrkandydat – 47%. Taka okoliczność wskazuje na możliwość zniekształcenia pierwotnego wyniku wyborów względem pierwszego głosowania. Sytuacja taka może mieć miejsce w momencie alokacji poparcia wyborców kandydatów, którzy nie awansowali do drugiej tury. Może też być uwarunkowana demobilizacją w drugiej turze elektoratu kandydata, który w pierwszym głosowaniu zdobył najwyższy wynik czy też wywołana mobilizacją negatywnego elektoratu polityka, który wygrał pierwsze głosowanie.

W tym miejscu należy zwrócić uwagę na zachowania wyborców, których kandydat na prezydenta nie był jednym z dwóch, którzy uzyskali najwyższy wynik. Druga tura implikuje cztery scenariusze zachowań wyborczych tych osób. Pierwszy z nich wiąże się z absencją w drugim głosowaniu, która motywowana jest brakiem chęci udziału w głosowaniu ze względu

na nieobecność w niej pierwotnie preferowanego kandydata. Druga sytuacja charakteryzuje się partycypacją w drugim głosowaniu, w którym wyborca świadomie oddaje nieważny głos. Takie zachowanie cechuje wyborców, którzy chcą uczestniczyć w wyborach, ale nie zamierzają poprzeć żadnego z dwóch kandydatów, ubiegających się o urząd prezydenta. Trzeci scenariusz również zakłada udział w drugiej turze, ale wyborca oddaje tym razem ważny głos na jednego z kandydatów. W tym wypadku alokacja poparcia względem pierwszej tury spowodowana może być zbieżnością światopoglądową lub przynależnością partyjną, prezentowanymi postulatami wyborczymi, personalnym postrzeganiem kandydata przez pryzmat jego cech osobistych, czy sympatią dla kandydata, którego wyborca zamierza poprzeć w drugiej turze. Ostatnia możliwość również wiąże się z wzięciem udziału w drugim głosowaniu oraz przeniesieniem poparcia na jednego z dwóch kandydatów, jednak uwarunkowane jest ono głosowaniem negatywnym (Wiechowska 2010: 220-221). Zagłosowanie na jednego z kandydatów jest w tym wypadku umotywowane chęcią zminimalizowania szans drugiego z nich na wygraną. Sytuacja ta oznacza więc lokowanie poparcia na kandydacie, który ma największą szansę uniemożliwić odniesienia sukcesu drugiemu politykowi, którego się nie popiera – oznacza to głosowanie przeciwko danej osobie.

Analizując powyższe postawy wyborcze elektoratu kandydata, który nie dostał się do drugiej tury wyborów, można zauważyć, że dwie pierwsze grupy zachowań nie dążą do poparcia jednego z dwóch kandydatów, co świadczy, że dokonany pierwotnie wybór pozostał jedynym i nie determinuje zmian preferencji wyborczych. Dwie kolejne postawy ukierunkowane są na alokację poparcia w drugiej turze wyborów, co sprawia, że wyborca wpływa w rzeczywisty sposób na wynik wyborów, bez względu na swoje pierwotne motywacje wyborcze wyrażone w pierwszym głosowaniu.

Kolejnym istotnym następstwem jest zwrócenie uwagi na założenia zdefiniowane przez Maurice Duvergera (1954: 217, 226), które można odnieść również do systemu większości bezwzględnej podczas wyborów prezydenckich. Pierwszy z nich - efekt psychologiczny - determinuje wyborcę do zagłosowania na kandydata, mającego szanse wygrać, niż tego, którego pierwotnie popierał, co jest uwarunkowane obawą przed obniżeniem wartości swojego głosu (Nohlen 2004: 55). Poparcie silniejszego kandydata jest pojmowane przez wyborcę jako realny wpływ na przebieg wyborów, dlatego wspiera tego polityka, który ma szanse wygrać (Bingham Powell 2006: 31). Mechaniczny efekt prawa wyborczego ma natomiast swoje

odzwierciedlenie w drugiej turze, wtedy wszyscy uczestniczący w wyborach kandydaci są podreprezentowani, z wyjątkiem dwóch najsilniejszych (Antoszewski 2008: 280-281). Oba te przypadki mogą mieć bezpośredni wpływ na zachwianie lojalności wyborczej, a także na polaryzację rywalizacji w wyborach prezydenckich. Kontynuując powyższą analizę, można stwierdzić, że system większości bezwzględnej, (zważywszy na wspomniane prawo Duvergera) może również odzwierciedlać rywalizację międzypartyjną (Zuba 2012: 159), w której w drugiej turze uczestniczyć będą kandydaci popierani przez dwie największe partie polityczne. Bezpośrednim tego skutkiem jest polaryzacja i intensyfikacja rywalizacji między dwoma kandydatami.

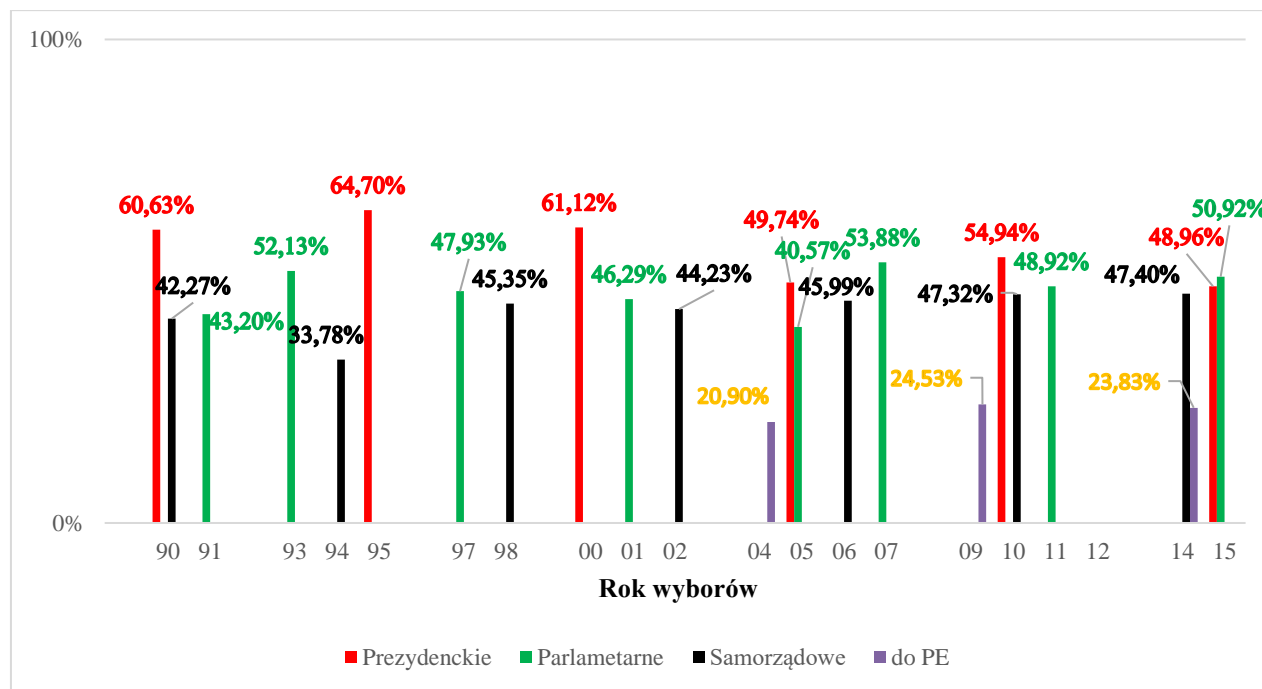
Wybory prezydenckie w Polsce odbywają się w okręgu jednomandatowym, obejmując całe terytorium państwa. W sytuacji wystąpienia drugiej tury, znaczna część wyborców nie posiada swojego reprezentanta w drugim głosowaniu, co oznacza, że mogą oni być niereprezentowani (Antoszewski & Herbut 2001: 221). W nawiązaniu do omawianego powyżej przykładu, gdy do drugiej tury awansuje dwóch kandydatów, którzy łącznie reprezentują 49% wyborców, to pozostałych trzech kandydatów, którzy nie awansowali do drugiej tury wyborów reprezentuje łącznie 51% elektoratu.

Taki wpływ na dynamikę rywalizacji politycznej ma szansę implikować również personalne postrzeganie kandydatów, którzy znaleźli się w drugiej turze wyborów, co generuje natomiast bezpośrednio przełożenie na efektywność głosu wyborcy (Turska-Kawa 2015: 67), zwłaszcza w perspektywie pierwszej tury. Zniekształcenie preferencji wyborczych w głosowaniu może bazować także na antypatiach (głosowanie negatywne). W tym wypadku jedną z konsekwencji drugiej tury może być spersonalizowane postrzeganie obydwu polityków, uczestniczących w drugim głosowaniu przez wyborców, których kandydaci nie awansowali dalej (Godlewski 2005: 44).

Wybory prezydenckie 2015

Po przemianach ustrojowych zainicjowanych w roku 1989 r. wybory głowy państwa cieszyły się największą średnią frekwencją wyborczą ze wszystkich rodzajów elekcji. Tak liczna partycypacja obywateli predestynuje je do miana najbardziej reprezentatywnego przedmiotu badań z zakresu systemów wyborczych. Warto w tym miejscu posłużyć się danymi przedstawionymi na poniższym wykresie.

Wykres 1. Frekwencja wyborcza w wyborach latach 1990-2015

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PKW (*PKW Wybory Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej 2015*).

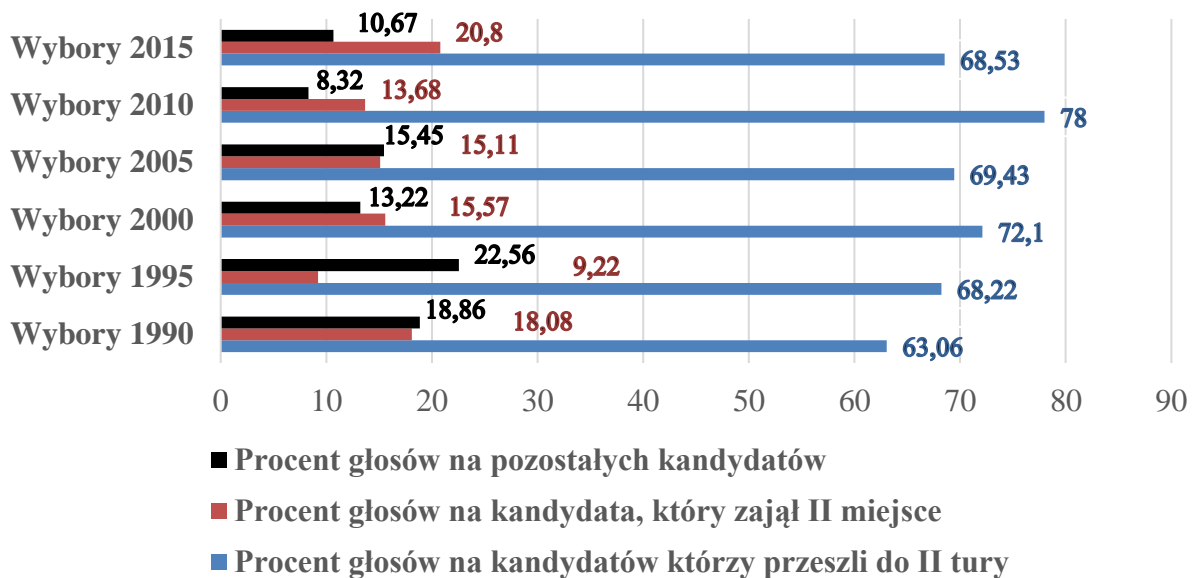
Dane ujęte na wykresie 1. odnoszą się do pierwszych tur w przypadku wyborów samorządowych¹ i prezydenckich. Odsetek osób biorących udział w elekcjach prezydenckich oscyluje w ciągu ostatniej dekady wokół 50 %. Wynik ten plasował wybory te na pierwszym miejscu pod względem frekwencji, mając na uwadze kolejne cykle wyborcze. Jednakże w 2015 r. procent osób biorących w wyborach parlamentarnych przewyższył odsetek obywateli, partycypujących w elekcji prezydenckiej. Gdyby jednak brać po uwagę dane, dotyczące frekwencji z drugiej tury wyborów prezydenckich, to w 2015 r. (55,34%) tendencja ta zostałaby utrzymana.

Podstawową cechą systemu większości bezwzględnej jest możliwość pojawienia się konieczności przeprowadzenia drugiej tury wyborów. Sytuacja taka miała miejsce w niemal wszystkich (z wyjątkiem wyborów z 2000 r.) powszechnych wyborach głowy państwa od 1990 r. Procent głosujących niereprezentowanych przez wskazanych wcześniej kandydatów w kolejnej fazie wyborów stanowił wówczas około 30% (mając na uwadze jedynie osoby biorące udział w pierwszej turze). Najmniejszy odsetek obywateli, którzy nie mieli swojego reprezentanta

¹ Dane odnośnie wyborów samorządowych z roku 1990 i 1994 odnoszą się do wyborów rad gmin.

w drugiej fazie elekcji miał miejsce w 2010 r. (22%). Odwrotnie rzecz miała się w 1990 r. Wówczas to procentowa suma osób, których kandydaci zakończyli udział w wyborach prezydenckich na pierwszej turze wyniosła 36,94%. Dane ilustrujące skalę zjawiska przedstawia wykres 2. Oprócz omawianych wcześniej informacji, zawiera on również procent głosów zdobytych przez najsilniejszego kandydata, któremu nie udało się dostać do kolejnej tury wyborów.

Wykres 2. Wybrane dane dotyczące wyborów prezydenckich w latach 1990-2015

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PKW (*PKW Wybory Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej 2015*).

W tym aspekcie wyjątkowa sytuacja miała miejsce w 2015 r., kiedy to Paweł Kukiz zdobył 20,80% głosów. Jest to najlepszy wynik od 1990 r., jaki uzyskał którykolwiek z kandydatów, zajmujących po pierwszej turze wyborów prezydenckich trzecie miejsce. Rezultat ten należy traktować w kategorii fenomenu wyborczego, gdyż został on osiągnięty bez znaczącego zaplecza finansowego i politycznego. Paweł Kukiz zdobył 3 099 079 głosów (*PKW Pierwsze głosowanie*), co stanowi poparcie największej liczby osób, która wyborach prezydenckich po 1990 r. pozbawiona została w późniejszej turze swojego reprezentanta. Grupa ta jest zatem istotną grupą badawczą, na której można przeanalizować ewentualny wpływ i konsekwencje większościowego systemu wyborczego w omawianej sytuacji. W dalszej części pracy, autorzy podejmą próbę odpowiedzi na pytania o możliwe implikacje takiego stanu rzeczy w kontekście zachowań wyborczych, posługując rezultatami badań na próbie wspomnianych wcześniej wyborców.

Motywy i zachowania wyborcze w drugiej turze wyborów i ich możliwe przyczyny

Jedną z implikacji, które wynikają z systemu wyborczego większości absolutnej jest poziom partycypacji wyborczej obywateli. W przypadku, kiedy osoba ubiegająca się o urząd głowy państwa nie przechodzi do kolejnej tury wyborów, wyborcy tracą swojego kandydata, co może skutkować spadkiem aktywności wyborczej. Hipoteza ta jednakże stoi w sprzeczności z danymi odnoszącymi się do frekwencji w drugich turach wyborów prezydenckich (po 1990 r.). Z wyjątkiem wyborów z 1990 r. (tabela 1), kiedy procent obywateli uczestniczących w wyborze głowy państwa wzrastał w sytuacji, gdy dochodziło do drugiej tury. Brak jednak dokładnych danych odnoszących się do tego, jaki odsetek osób biorących w niej udział, partycypował również w pierwszym głosowaniu. Z badań przeprowadzonych przez autorów (o czym w dalszej części) wynika, że 17,7% badanych głosujących w pierwszej turze na P. Kukiza, który nie przeszedł do kolejnej tury, również w niej uczestniczyło w kolejnym głosowaniu.

Tabela 1. Frekwencja w wyborach prezydenckich w latach 1990-2005

Wybory prezydenckie	I tura	II tura
1990	60,63%	53,40%
1995	64,70%	68,23%
2000	61,12%	-
2005	49,74%	50,99%
2010	54,94%	55,31%
2015	48,96%	55,34%

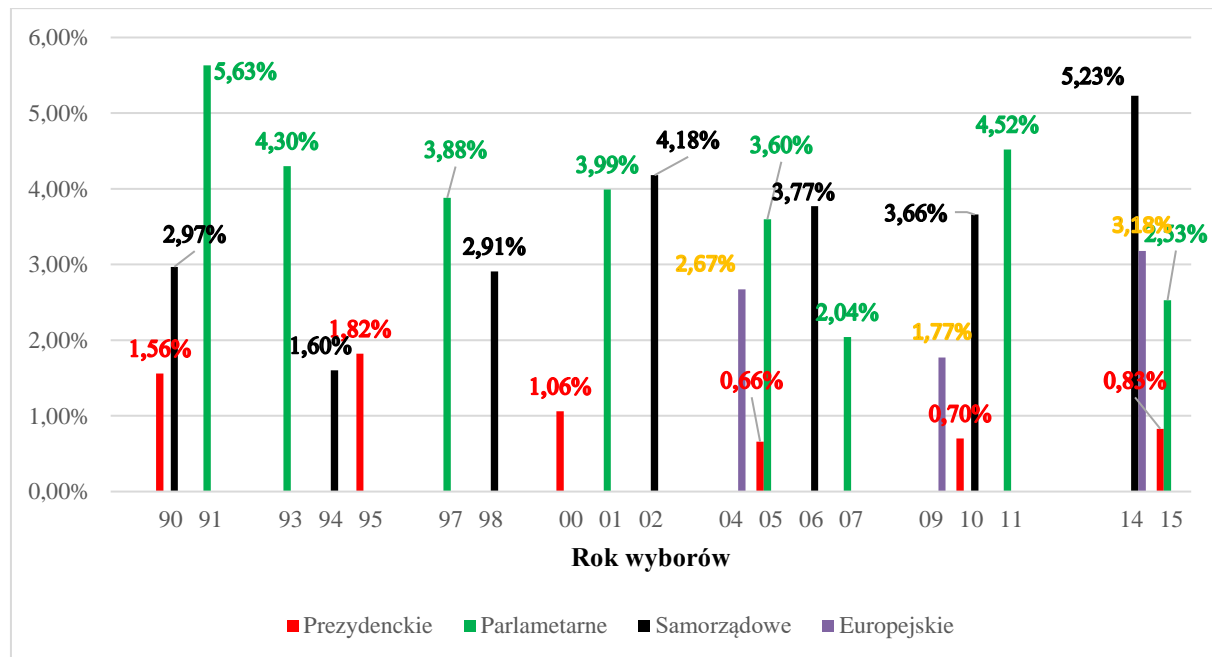
Zródło: (PKW Wybory Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej 2015).

Zaobserwować można, że w drugiej turze wyborów prezydenckich poziom partycypacji wyborczej (z wyjątkiem 1990 r.) wzrasta. Powodów tego stanu rzeczy może być kilka. Istnieje bowiem wiele uwarunkowań instytucjonalnych, socjoekonomicznych oraz psychologicznych, warunkujących taki stan rzeczy (Cześniak 2009: 9). Zdaniem autorów wzrost aktywności obywateli w przypadku drugiej tury tłumaczyć można większą intensyfikacją kampanii wyborczej, nasileniem walki politycznej oraz mobilizacją elektoratów, kandydatów biorących udział w ostatecznym głosowaniu. Ważnym z punktu widzenia tematyki artykułu jest fakt istnienia dodatniej regresji liniowej między frekwencją wyborczą, a wynikającym z systemu wyborczego sposobem wyłaniania głowy państwa (Cześniak 2009: 9). Do kategorii czynników, mających wpływ na poziom uczestnictwa w wyborach należeć będą: polaryzacja sceny politycznej,

psychologiczny efekt straconego głosu, personalny i bezpośredni charakter głosowania oraz liczba kandydatów biorących udział w drugiej turze wyborów.

Pierwszą z omawianych kategorii będzie bezpośredniość oddawania głosu na kandydata. Choć nie jest to kwestia urzeczywistniająca się we wszystkich większościowych systemach wyborczych², jednakże pozostaje silnie związana z omawianym typem elekcji. Wyborcy chętniej uczestniczą w prostych i bardziej zrozumiałych systemach wyborczych (Och). System większości absolutnej w przypadku wyborów prezydenta RP z pewnością do takich należy. O jego zrozumiałości dla obywateli świadczą dane zaprezentowane w wykresie 3.

Wykres 3. Procent nieważnych głosów w wyborach po roku 1990³

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PKW (*PKW Wybory Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej 2015*).

W Polsce w wyborach, których stosowanych jest system większości bezwzględnej procent głosów nieważnych jest najmniejszy. Najbardziej prawdopodobnym wytłumaczeniem tego zjawiska jest prostota i zrozumiałość tego systemu wyborczego dla wyborców. Efekt ten można

² Odnosi się to szczególnie do wyborów parlamentarnych i samorządowych. Występowanie list partyjnych, mimo większościowej ordynacji wyborczej może prowadzić do głosowania na partie, bez właściwego poznania kandydatów.

³ W elekcjach samorządowych latach 1990 i 1994 wybierano przedstawicieli jedynie do rad gmin. W celu możliwie najlepszej porównywalności danych we wszystkich wyborach samorządowych przedstawione na wykresie dane dotyczą wyborów do rad gmin. W przypadku wyborów prezydenckich ujęte informacje odnoszą się do I tury.

zaobserwować w przekroju całego analizowanego okresu, co w znaczący sposób ogranicza możliwość tłumaczenia zjawiska niskim poziomem kompetencji społecznych i wyborczych, czy przemianami ustrojowymi po 1989 r. Łatwość rozumienia reguł w wyborze głowy państwa z pewnością przyczynia się także do wyższej frekwencji. Personalny charakter elekcji skutkuje także lepszym poznaniem kandydatów. Może to powodować większe angażowanie się obywateli w kampanię wyborczą, a finalnie w samo uczestnictwo w głosowaniu. Oprócz personalnego charakteru kampanii wyborczej, takiemu stanowi rzeczy sprzyja również mniejsza liczba kandydatów (w porównaniu np. do wyborów parlamentarnych, czy samorządowych). System większości bezwzględnej, szczególnie w sytuacji potrzeby zorganizowania drugiej tury ogranicza znacząco liczbę kandydatów. W konsekwencji wyborca jest w stanie zapoznać się z ofertą wyborczą kandydatów. Innym efektem zastosowania ordynacji większościowej jest zwiększająca się polaryzacja sceny politycznej (Śleszyński 2003:176). Zmusza ona do bardziej wyraźnego pozycjonowania się względem kontrkandydata. Może ona skutkować mobilizacją wyborczą obywateli, którzy w innych warunkach zaniechaliby uczestnictwa w elekcji. Dotyczy to w szczególności osób o zdecydowanych i określonych poglądach politycznych i światopoglądowych (Pluta & Wujec 2017). Silne zróżnicowanie ideologiczne może z kolei utrudniać identyfikację i zniechęcać, osoby o centrowych lub niesprecyzowanych poglądach.

Tabela 2. Uczestnictwo w wyborach a deklarowane poglądy polityczne.

Czy brał(a) Pan(i) udział w ... turze wyborów?		
	Tak	Nie
Deklarowane poglądy polityczne		
	I tura	
Lewica	66	34
Centrum	68	32
Prawica	76	24
Trudno powiedzieć	43	57
	II tura	
Lewica	78	22
Centrum	66	34
Prawica	83	17
Trudno powiedzieć	44	56

Źródło: (CBOS 88/2015).

Jak pokazują powyższe badania sondażowe, dotyczące motywów absencji wyborczej, aż 57% badanych, którzy deklaruowali, że nie brali udziału w pierwszej turze wyborów prezydenckich w 2015 r. nie potrafiło określić swoich poglądów politycznych. Wśród osób, które nie uczestniczyły w drugim głosowaniu, swych preferencji nie sprecyzowało 56% badanych. Wskazania te mocno przewyższają ogólny poziom zanotowanej wówczas absencji wyborczej. Zjawisko to potwierdzają także wyniki, dotyczące elektoratu P. Kukiza w omawianych wyborach. Wśród badanych osób, które nie wzięły udziału w drugiej turze 39,6% z nich nie zdefiniowało swoich preferencji politycznych na osi prawica-lewica (Pluta & Wujec 2017). Odsetek ten jest dużo niższy niż w przypadku badania dotyczącego ogółu populacji. Dowodzi to jednak stwierdzeniu, że brak wyraźnej identyfikacji politycznej sprzyja absencji wyborczej.

Kolejnym efektem omawianego systemu wyborczego jest zwiększająca się liczba głosów nieważnych w przypadku drugiej tury wyborów. Dane, porównujące procent nieważnych głosów w obu turach wyborów, pokazują ciekawą tendencję. Otóż każdorazowo w drugiej turze wyborów odsetek wyborców, którzy oddają nieważny głos, jest znacznie wyższy niż w przypadku poprzedniej tury. Zdaniem autorów sytuacja ta wiąże się z manifestacją braku odpowiedniego kandydata. Mało prawdopodobne jest, iż wynika ona z braku wiedzy czy kompetencji umożliwiających poprawne zagłosowanie, zważywszy na jeszcze łatwiejszy mechanizm głosowania. Potwierdzeniem zaprezentowanego wyjaśnienia są dane przedstawione na wykresie nr 6. Wynika z nich, że aż 8,5% wyborców P. Kukiza w drugiej turze oddało głos nieważny. Źródła zwiększonej liczby głosów nieważnych upatrywać można zatem wśród głosujących w pierwszej turze na kandydatów, którzy w niej odpadli. Jest wysoce prawdopodobne, że z powodu braku alternatywy oraz poparcia dla pozostałych kandydatów świadomie zdecydowali się zagłosować w ten sposób.

Tabela 3. Procent nieważnych głosów I a II tura wyborów prezydenckich.

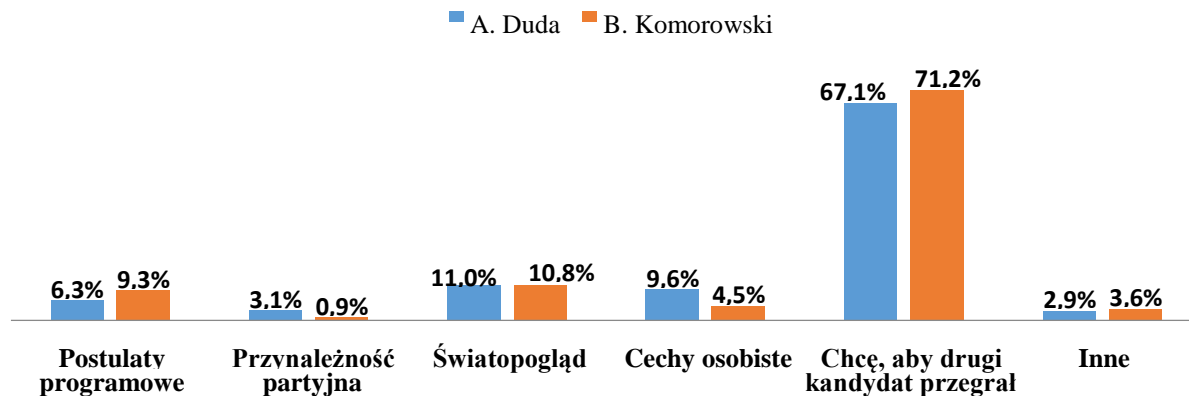
Wybory prezydenckie	I tura	II tura
1990	1,56%	2,34%
1995	1,82%	2,01%
2000	1,06%	-
2005	0,66%	1,01%
2010	0,70%	1,16%
2015	0,83%	1,47%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych PKW (*PKW Wybory Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej 2015*).

Wskazane przykłady dowodzą, że wyborcy, którzy nie mają swoich kandydatów, decydują się oddać głos nieważny, ponieważ z rozmaitych przyczyn chcą zaznaczyć swoją obecność w wyborach. Jak wcześniej wskazano, zachowanie to można traktować jako formę manifestacji braku legitymizacji dla obu pozostałych w wyborach kandydatów przez tę część wyborców.

Istotnym efektem, jaki wywiera system większości bezwzględnej w drugiej turze wyborów jest wzrost głosowania negatywnego, pojmowanego jako głosowanie przeciwko danemu politykowi (Cwalina & Koniak 2007: 24). Wielu wyborców nie odnajduje wśród dwójki pozostałych w elekcji kandydatów żadnego, z którym mogliby się identyfikować. Dokonują oni wówczas selekcji negatywnej, o czym wspomiano wcześniej. Tym samym nie skupiają się oni na pozytywnych aspektach kampanii wyborczej polityków, lecz próbują uniemożliwić zwycięstwo kandydatowi, którego wygrana w ich mniemaniu jest bardziej szkodliwa. Taka sytuacja następuje w momencie zawężenia oferty politycznej do dwóch programów wyborczych. Wiele z postulatów i wizji politycznych przedstawianych przez kandydatów, biorących udział w pierwszej turze nie zostaje zagospodarowanych przez polityków, którzy są wybierani w drugim głosowaniu. Tym samym osoby, których kandydatom nie udało się dostać do kolejnej tury elekcji, często nie odnajdują atrakcyjnej dla siebie oferty politycznej.

Wykres 4. Decydujący motyw wyborczy odnoszący się do zagłosowania na A. Dudę / B. Komorowskiego w II turze wyborów prezydenckich 2015 przez wyborców P. Kukiza.

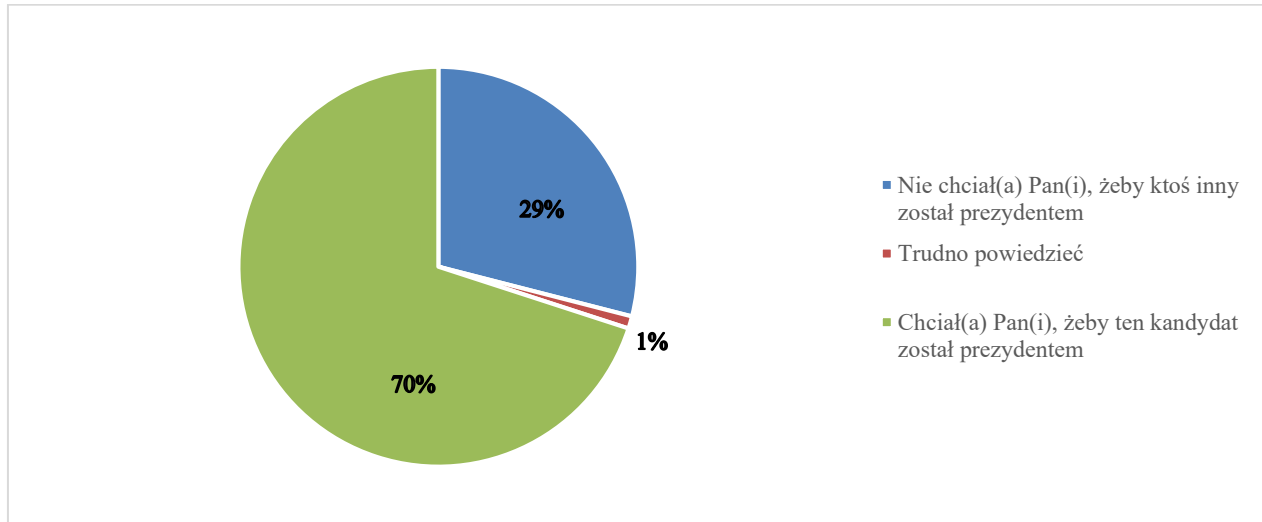
Źródło: (Pluta & Wujec 2017).

Powyższe dane przedstawiają motywy wyborcze elektoratu P. Kukiza w drugiej turze elekcji prezydenckich z 2015 r. Na pytanie odnoszące się do intencji, jakimi kierowały się osoby, które wzięły udział w drugiej turze omawianych wyborów (mimo iż ich kandydat nie zakwalifikował się do niej) zdecydowana większość postanowiła zagłosować negatywnie. Zarówno wśród osób, które oddały głos na Bronisława Komorowskiego, jak i Andrzeja Dudę ponad 2/3 kierowało się antypatią do drugiego z kandydatów. Wynik ten był niewątpliwie efektem braku oferty politycznej, którą mogliby uznać za atrakcyjną i godną oddania głosu. Wartość danych podnosi fakt, że odnoszą się do wyborców, których bezpośrednio dotyczył problem selekcji kandydatów, jaką determinuje system większości bezwzględnej.

Zaprezentowane wyżej informacje, odwołują się do grupy wyborców, których kandydat nie awansował do drugiej tury. Z kolei dane odnoszące się do pełnej puli badanych (również tych, których kandydatom udało się awansować do kolejnej tury elekcji) nie ukazują tak wyraźnej tendencji do tego typu zachowań. Z badania przeprowadzonego przez CBOS po drugiej turze wyborów prezydenckich z 2010 r. wynika, iż jedynie 29% biorących w niej udział zagłosowało negatywnie (CBOS 110/2010). Należy jednak pamiętać, że wynika to w dużej mierze z faktu, że w badaniu brały również osoby, których kandydatom udało się awansować do drugiej tury

elekcji. W ich przypadku zasadnym wydaje się domniemywać, że oddanie głosu na preferowanego polityka miało w znacznej części umotywowanie pozytywne.

Wykres 5. Główny motyw wyborczy w II turze wyborów prezydenckich 2010

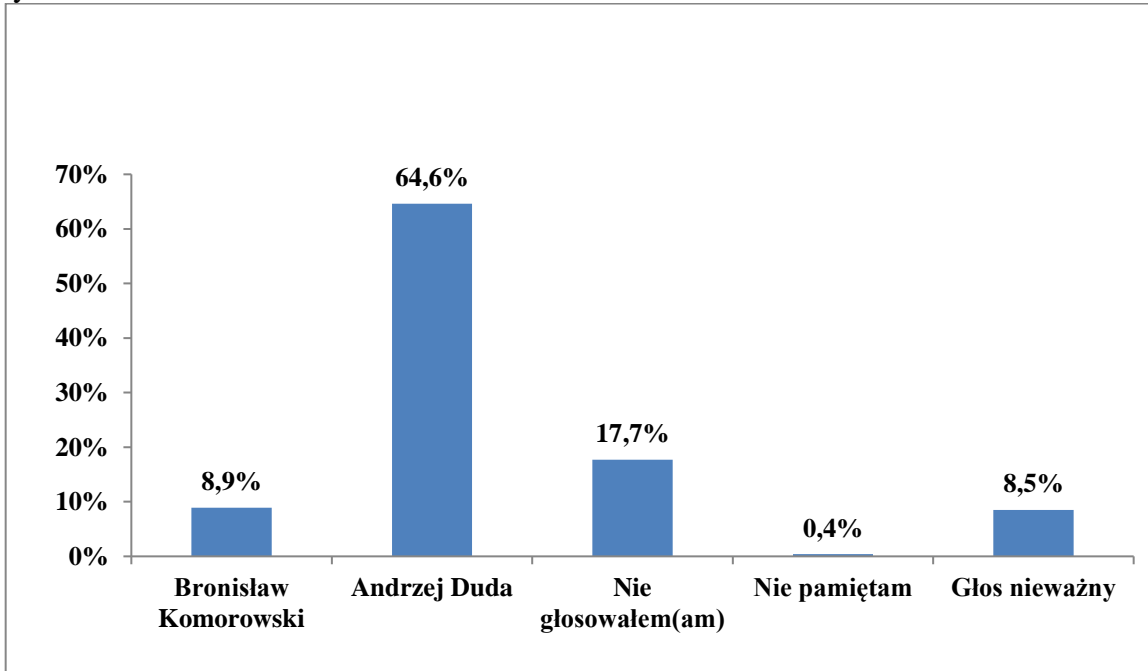

Źródło: (CBOS 110/2010).

Faktu wysokiego odsetka osób głosujących negatywnie nie należy postrzegać jedynie jako konsekwencję większościowego systemu wyborczego. Niewątpliwym wpływem na taki stan rzeczy oraz na wahania związane z poziomem tego typu głosowania będą miały m.in. style prowadzenia kampanii wyborczej przez jej uczestników czy polaryzacja sceny politycznej w danym czasie. Ważnym czynnikiem pozostaje również zainteresowanie medialne, skutkujące większym natężeniem emocji (Panicz 2011: 113).

Inną kwestią wynikającą z omawianego systemu wyborczego, a mającą związek z ograniczeniem oferty programowej w drugiej turze wyborów jest absencja wyborcza. Na przykładzie wyborców Pawła Kukiza, którzy po 1990 r. roku stanowią najbardziej reprezentatywną grupę, na której doskonale widać owe skutki braku udziału ich kandydata w ostatecznym głosowaniu. Okazało się, że prawie 1/5 elektoratu polityka zrezygnowała z uczestnictwa w drugiej turze wyborów. Dodając do wspomnianej grupy osoby, które zdecydowały się oddać głos nieważny, aż 26,2% elektoratu P. Kukiza postanowiła nie poprzeć żadnego z pozostałych w elekcji prezydenckiej polityków. Wynik ten w przełożeniu na liczbę wyborców polityka wynosi przeszło 811 tysięcy osób.

Wykres 6. Zachowania wyborcze elektoratu P. Kukiza podczas drugiej tury wyborów prezydenckich 2015

Źródło: (Pluta & Wujec 2017).

Więcej informacji na temat motywów absencji w drugiej turze wyborów dostarczają dane, odnoszące się do motywów absencji wyborczej w wyborach prezydenckich z 2015 (CBOS 95/2015). Wyniki odnoszą się do ogółu wyborców, jednak ich analiza pozwala uzupełnić informacje otrzymane z badań nad elektoratem P. Kukiza. Ilustrują one, iż decydującym motywem absencji wyborczej był brak odpowiedniego kandydata (35%) (CBOS 95/2015). Pokazuje to, iż dla ponad 1/3 obywateli, partycypujących wówczas w elekcji utrata swojego kandydata była kluczowym powodem rezygnacji z udziału w kolejnej turze. System większości bezwzględnej implikuje zatem główny czynnik, który jest bezpośrednim powodem absencji wyborczej.

Istotne w stosunku do elektoratu P. Kukiza w wyborach prezydenckich z 2015 r. jest wytworzenie się odwrotnego efektu psychologicznego (Pluta & Wujec 2017), czego dowodzą dane uzyskane w pogłębionych wywiadach grupowych. Wynika z nich, że wyborcy muzyka zdecydowali się zagłosować na niego wiedząc, że ma on małe szanse na uzyskanie wysokiego wyniku wyborczego (CBOS 55/2015). Poparcie wyrażone Kukizowi miało – w perspektywie jego wyborców – nie tylko charakter manifestacyjny i aprobujący jego poglądy polityczne, ale także wyrażający niezadowolenie z ówczesnego establishmentu politycznego. Przeprowadzone badanie

umożliwia stwierdzenie, że wyborcy muzyka nie byli ukierunkowani na maksymalizację wyniku wyborczego swojego kandydata. Z przeprowadzanych analiz badań FGI wynika, że trzecie miejsce Kukiza z wynikiem 20,80% głosów było dla jego elektoratu niespodziewanym wynikiem. Co więcej duża część przebadanych stwierdzała również, że gdyby mogła przewidzieć tak wysoki wynik muzyka, to nie udzieliłaby mu poparcia. Oznacza to, że pewna część wyborców omawianego kandydata, nie postrzegała go jako realnego pretendenta do sprawowania urzędu prezydenta. Przyjąć zatem należy, że mimo ogólnej sympatii i aprobaty dla polityka, sam akt oddania głosu na niego był jedynie formą artykulacji negatywnych opinii ówczesnej klasy politycznej.

Zakończenie

Podsumowując rozważania na temat konsekwencji systemu wyborczego większości bezwzględnej w wyborach prezydenckich w Polsce, należy stwierdzić, że jego skutki urzeczywistniają się w praktyce. Mogą być one rozpatrywane zarówno na poziomie indywidualnym, jak i zagregowanym. Innym aspektem wspomnianych implikacji jest sposób ich realizacji. Przejawiać się one bowiem w sposób czynny bądź też bierny.

Do grupy konsekwencji pojawiających się w aspekcie indywidualnym zaliczyć można z pewnością: psychologiczny efekt Duvergera, oddawanie głosów nieważnych, alokację preferencji wyborczych oraz głosowanie negatywne. Skutki te przejawiają się w postaci czynnych aktów wyborczych. Grupę konsekwencji rozpatrywanych na poziomie zbiorowym, tworzą przede wszystkim kwestie związane z frekwencją wyborczą. Wiążą się one bezpośrednio z bierną formą ich urzeczywistniania – absencją wyborczą. Trudno jednoznacznie określić, czy wpływ większościowego systemu wyborczego niesie za sobą pozytywne czy też negatywne konsekwencje wpływające na poziom frekwencji wyborczej. Z jednej strony zjawiska, takie jak polaryzacja sceny politycznej, personalizacja wyborów oraz prostota systemu wpływają na jej poziom pozytywnie. Z drugiej strony system większości absolutnej implikuje redukcję liczby kandydatów, co w konsekwencji prowadzi do rezygnacji z udziału w drugiej turze części wyborców uprzednio partycypujących. W niniejszej publikacji zaprezentowany został również empiryczny przykład pojawienia się odwrotnego efektu psychologicznego, który oddziałuje negatywnie na frekwencję wyborczą w drugim głosowaniu. Wielu z badanych oddało swój głos, żeby zmanifestować swój sprzeciw, wiedząc, iż nie będzie on miał realnych konsekwencji.

Oddanie tego rodzaju głosu w kolejnej turze nie było już możliwe, co mogło warunkować absencję wyborczą.

Bibliografia:

- Antoszewski, A. & Herbut, R. (2001). *Systemy polityczne współczesnego świata*, Gdańsk: Wyd. Arche.
- Antoszewski, A. (2008). *Systemy wyborcze*. W: A. Antoszewski, & R. Herbut (red.). *Demokracje zachodnioeuropejskie. Analiza porównawcza*, red., Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Bingham Powell Jr, G. (2006). *Wybory jako narzędzie demokracji. Koncepcje większościowe i proporcjonalne*, Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- CBOS 110/2010. Po wyborach prezydenckich. *Komunikat z badań nr 110/2010*. Warszawa: Centrum Badania Opinii Społecznej.
- CBOS 55/2015. Preferencje w wyborach prezydenckich. *Komunikat z badań nr 55/2015*. Warszawa: Centrum Badania Opinii Społecznej.
- CBOS 88/2015. Motywy głosowania w I turze wyborów prezydenckich 2015. *Komunikat z badań nr 88/2015*. Warszawa: Centrum Badania Opinii Społecznej.
- CBOS 95/2015. Nieobecni na wyborach. *Komunikat z badań nr 95/2015*. Warszawa: Centrum Badania Opinii Społecznej.
- Chmaj, M., & Skrzydło, W. (2005). *System wyborczy w Rzeczypospolitej Polskiej*. Kraków: Kantor Wydawniczy Zakamycze.
- Cwalina, W., & Koniak, P. (2007). Wpływ wieloznaczności przekazów politycznych na kształtowanie preferencji wyborczych. *Psychologia Społeczna*, 1(3), 23–41.
- Cześnik, M. (2009). *Partycypacja wyborcza Polaków*, Instytut Spraw Publicznych, <http://www.isp.org.pl/files/20145849250174351001263374709.pdf> (21.05.2017).
- Duverger, M. (1954). *Political Parties: Their Organisation and Activity in the Modern State*. New York: University Paperbacks.
- Godlewski, T. (2005). *Polski system polityczny. Instytucje – procedury – obywatele*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* (Dz.U. nr 78, poz. 483).
- Nohlen, D. (2004). *Prawo wyborcze i system partyjny: o teorii systemów wyborczych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Och, J., *O frekwencji wyborczej jako elemencie urzeczywistniania demokracji*. Ataneum Szkoła Wyższa w Gdańsku, <http://www.ataneum.edu.pl/assets/Dziekamat/ELEARNING/5b.doc> (20.05.2017).
- Panicz, U. (2011). Frekwencja wyborcza a stan polskiej demokracji. *Refleksje*, 4, 107–23.
- Państwowa Komisja Wyborcza*, <http://www.pkw.gov.pl> (15.05.2017).
- Pierwsze głosowanie*, http://prezydent2015.pkw.gov.pl/319_Pierwsze_glosowanie (15.05.2017).
- Pluta, K., & Wujec, B. (2017). *Identyfikacja, postawy i motywy wyborcze elektoratu Pawła Kukiza. Wybory prezydenckie 2015*, w druku.
- Śleszyński, P. (2003). *Symulacja wyników wyborów w ordynacji większościowej jednomandatowych okręgów wyborczych*. W: M. Kowalski (red.). *Przestrzeń wyborcza Polski*, Warszawa: Polska Akademia Nauk.
- Turska-Kawa, A. (2015). *Determinanty chwiejności wyborczej*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. - Kodeks wyborczy (Dz.U. 2011 nr 21 poz. 112).
-

Wiechowska, M. (2010). *Głosowanie negatywne w wyborach prezydenckich*. W: T. Mołdawa, & J. Szymanek (red.). *Instytucja prezydenta: zagadnienia teorii i praktyki na tle doświadczeń polskich oraz wybranych państw obcych*, Warszawa: Wyd. Elipsa.

Wybory Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej 2015.

http://pkw.gov.pl/313_Wybory_Prezydenta_Rzeczypospolitej_Polskiej (15.05.2017).

Zuba, K. (2012). *Polska scena polityczna: ciągłość i zmiana*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.